

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Облік у банках»
вибіркових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 6 - Облік операцій з кредитування

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 22.08.2022 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління
(протокол від 15.08.2022 № 1)

Розробники:

1. Викладач циклової комісії економіки та управління, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач - методист, Пушкар О. І.
2. Викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач - методист Водолазська Н.В.

Рецензенти:

1. Зав. кафедри міжнародних економічних відносин та адміністрування Кременчуцького інституту ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», к.е.н., доцент Єфременко А.Г.
2. Кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС Харченко М.В.

План лекції

1. Облік основної суми заборгованості за кредитними операціями банків
2. Облік простроченої та сумнівної заборгованості за кредитними операціями банків
3. Облік формування та використання резерву сумнівної та безнадійної заборгованості за кредитними операціями
4. Облік операцій з нарахування та сплати процентних доходів (витрат) за кредитними операціями

Рекомендована література:

Основна:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000р. №2121-III
2. Волкова І.А. Бухгалтерський облік у банках: Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2011
3. Медвідь Л.Г., Форостяк І.В. Облік в банках: Посібник. – Магнолія 2006, 2015

Додаткова:

1. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006р. №3480-IV
2. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997р. №723-97-ВР
3. Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні, затверджена Постановою Правління НБУ від 01.06.2011р. №174
4. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затверджена Постановою Правління НБУ від 03.10.2005р. №358
5. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, затверджена Постановою Правління НБУ від 17.11.2004р. №555
6. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затверджена Постановою Правління НБУ від 20.12.2005р. №480
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена Постановою Правління НБУ від 17.06.2004р. №280
8. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України, затверджена Постановою Правління НБУ від 31.08.2007р. №309

9. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затверджена Постановою Правління НБУ від 12.11.2003р. №492
10. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена Постановою Правління НБУ від 21.01.2004р. №22
11. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України, затверджене Постановою Правління НБУ від 30.12.1998р. №566

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/a#Find>
2. Всеукраїнська професійна газета «Все про бухгалтерський облік». Режим доступу: <http://www.vobu.com.ua/ukr>
3. Видавнича група «Баланс клуб». Режим доступу: <https://balance.ua/ua/news/>

Текст лекції:

1. Облік основної суми заборгованості за кредитними операціями банків

Бухгалтерський облік кредитних операцій ґрунтується на принципах, загальноприйнятих у міжнародній практиці, зокрема:

- безперервності діяльності установи банку;
- стабільності правил бухгалтерського обліку;
- обережності;
- поділу звітних періодів (нарахування доходів та видатків);
- дати операції;
- переваги змісту над формою;
- оцінки активів та пасивів;
- окремого відображення активів та пасивів.

Кредити за типами поділяються на овердрафт; факторинг; врахування векселів; строкові; субординовані.

До кредитних операцій, враховуючи принцип МСБО - перевага змісту над формою - належать також:

- операції фінансового лізингу;
- розміщення міжбанківських депозитів;
- операції купівлі активів з умовою їх зворотного продажу (операції репо).

Фінансовий облік надання або отримання кредитів, визнання доходів (витрат) за кредитними операціями здійснюються за рахунками Плану розрахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України. Чітко

простежуються такі принципи бухгалтерського обліку кредитів за Планом рахунків.

▼ Кредити поділяються на міжбанківські, які обліковуються за відповідними рахунками класу 1, та кредити суб'єктам господарської діяльності, які обліковуються за рахунками класу 2.

▼ Кредити, видані суб'єктам господарської діяльності, поділяються на дві великі групи:

- кредити в поточну діяльність;
- кредити в інвестиційну діяльність.

При обліковуванні кредиту за рахунком Плану рахунків враховують насамперед цільове спрямування кредиту, що має перевагу над формою кредиту. Так, кредит за експортно-імпортними операціями у формі обліку векселів буде враховано за відповідним рахунком групи 205 «Кредити суб'єктам господарської діяльності за експортно-імпортними операціями», а кредит на купівлю обладнання у формі факторингових операцій - на відповідному рахунку групи 207 «Кредити в інвестиційну діяльність, які надані суб'єктам господарської діяльності».

У разі зміни початкової дати погашення кредиту основний борг переноситься на рахунок пролонгованої заборгованості за умови підписання відповідної угоди між банком та позичальником. За умови неотримання платежу за кредитом у визначений угодою термін наступного дня кредит переноситься на рахунок простроченої заборгованості. Такий принцип визнання заборгованості простроченою поширюється не лише на факт погашення номіналу, але і його частини, якщо угодою передбачено поетапну сплату основного боргу.

2. Облік простроченої та сумнівної заборгованості за кредитними операціями банків

У разі визначення кредиту безнадійним сума основного боргу починає обліковуватись за відповідним рахунком групи 158 «Сумнівна заборгованість інших банків», групи 209 «Сумнівна заборгованість за кредитами, які надані суб'єктам господарської діяльності», групи 229 «Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані фізичним особам». При визнанні кредиту сумнівним виходять з оцінки фінансового стану позичальника та перспектив його розвитку. Виокремлюють три можливі варіанти визначення боргу за кредитами сумнівним.

1. Допущення прострочки заборгованості за кредитом та відсотків за ним понад 90 днів (ця умова стосується і пролонгованих кредитів) позичальником.
2. Наявність прострочки заборгованості за кредитом та процентів за ним не більше 90 днів за позичальником, фінансова діяльність якого задовільна, але спостерігається чітка тенденція до погіршення.
3. Стосується кредитів, наданих позичальникам, фінансова діяльність яких вкрай неефективна та спостерігається її чітка циклічність протягом

коротких періодів часу, зважаючи на те, що заборгованість за кредитом та проценти за ним сплачуються в установлені терміни.

4. Нараховані доходи обліковуються за відповідними рахунками групи, в якій обліковується номінал кредиту; наступного дня після їх очікуваного погашення в разі неотримання платежу переносяться на відповідні рахунки простроченої заборгованості.

За правилами бухгалтерського обліку процентних та комісійних доходів і витрат банку, банкам дозволяється визнавати доходи за кредитами сумнівними до отримання за однієї з двох обставин:

- прострочки позичальником платежу понад 30 днів;
- погіршення фінансового стану позичальника настільки, що керівництво згідно з документами, які підтверджують цей факт, має підстави вважати позичальника сумнівним дебітором. Це рішення оформляється протоколом засідання кредитного комітету банку.

Прострочені нараховані доходи, що визнані сумнівними, списуються з відповідного балансового рахунка і переносяться на позабаланс. Подальше нарахування доходів за даною кредитною угодою проводиться позабалансом доти, доки кредитний актив не буде списаний з балансу банку.

Процентні доходи, які отримані авансом, обліковуються за рахунком № 3600 «Доходи майбутніх періодів». Надалі банк поступово амортизує доходи майбутніх періодів, тобто відносить на доходи відповідну суму процентів, що відносяться до звітного періоду.

Така операція відображається в обліку бухгалтерським проведенням:

Д-т Доходи майбутніх періодів

К-т Процентні доходи (відповідні рахунки класу 6).

Наведені принципи бухгалтерського обліку кредитів дають підстави поділу цілісної кредитної операції на два елементи:

- 1) облік номіналу кредиту та зміни основної суми боргу;
- 2) облік процентних та комісійних доходів.

Облік номіналу кредиту залежить від методу виплати процентів

- за період;
- на період.

У разі застосування методу «за період», проценти можуть виплачуватися періодично або в кінці терміну, що визначений кредитною угодою, а номінальна сума кредиту і сума, що перераховується на поточний рахунок клієнта (або кореспондентський рахунок банку), збігаються.

При укладенні кредитної угоди за позабалансом здійснюється проведення на суму, зазначену в кредитній угоді:

Д-т 9129 «Інші зобов'язання в кредитування, які надані клієнтам»

К-т 9900 — контррахунок.

При перерахуванні коштів одержувачу кредиту:

Д-т Кредитний рахунок клієнта

К-т Поточний рахунок клієнта.

Одночасно здійснюється зворотне проведення за позабалансовим обліком:

Д-к 9900

К-т 9129.

Обумовлені кредитною угодою комісійні винагороди можуть списуватись банком з поточного рахунка позичальника окремою операцією, що в обліку відображається проведенням:

Д-т Поточний рахунок позичальника

К-т Комісійні доходи (рахунки класу 6).

Найчастіше банки утримують суму комісійної винагороди відразу із суми кредиту:

Д-т Кредитний рахунок позичальника

К-т Поточний рахунок позичальника

К-т Комісійні доходи.

При застосуванні методу «на період» проценти можуть сплачуватись повністю або частково в момент видачі кредиту, тобто авансом.

Оскільки сума, що перераховується на поточний рахунок позичальника, буде зменшена на суму процентів, сплачених на період, у фінансовому обліку окремо обліковується сума номіналу кредиту та сума процентів, що сплачені авансом.

Впродовж дії кредитної угоди сума авансованих процентів повинна бути амортизована.

Впродовж терміну дії кредитної угоди, основна сума номіналу кредиту зменшується на суми, що сплачуються позичальником в погашення заборгованості.

Як правило, передчасне погашення заборгованості позичальники на проводять. Якщо такий факт має місце, то завчасно погашений борг показується за рахунком 2909 «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку».

Д-т Поточний рахунок позичальника

К-т 2909.

У міру настання термінів платежів за цією кредитною угодою банк зменшує кредиторську заборгованість і змінює основну суму боргу:

Д-т 2909

К-т Кредитний рахунок клієнта.

Облік нарахованих доходів за кредитними операціями - це здебільшого процентні доходи - здійснюється відповідно до затвердженої наказом облікової політики банку. Саме цим документом визначаються критерії щодо застосування при нарахуванні процентів у даному звітному фінансовому році одного з можливих методів: рівних частин, актуарного або методу процентного числа. Розгляд принципів різниць за даними методами не входить до методології бухгалтерського обліку.

Нарахування процентів за кредитами відноситься до функцій кредитного або фінансового підрозділу банку, а до бухгалтерії передається відомість нарахування процентів, на підставі якої здійснюються проведення.

Облік комісійних доходів за кредитними операціями залежить від природи цих доходів. Розрізняють комісії непроцентного характеру та комісії, що прирівняні до процентів, які розраховуються пропорційно до суми та терміну операції і обліковуються за принципом нарахування.

До таких комісій належать:

- комісії за позабалансовими кредитними операціями, що простежують факт прийняття банком кредитних ризиків (різні види гарантій, наданих банком своїм клієнтам);
- комісії за взяті зобов'язання з фінансування (комісії за право користування овердрафтом, за підтвердження акредитивів).

До комісій непроцентного характеру, які визнаються в доходах на час та в міру надання послуги (що не завжди збігається з часом фактичної їх сплати) відносять:

- комісії за одноразові послуги (наприклад, комісії за посередництво на фінансовому ринку);
- комісії за послуги, що надаються протягом певного часу (комісії за надання консультацій, за послуги згідно з річними або безстроковими контрактами).

Доходи за такими послугами обліковуються за принципом нарахування в міру реалізації контракту в частині поточного звітного періоду:

комісії за позабалансовими кредитними операціями, які вважаються комісіями за послуги і визначаються в доходах як послуги щойно надані.

3.Облік формування та використання резерву сумнівної та безнадійної заборгованості за кредитними операціями

Положення Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків визначає порядок створення загальних та спеціальних резервів і погашення безнадійної кредитної заборгованості за рахунок коштів цих резервів.

Облік збільшення та зменшення сум резервів здійснюється за такими рахунками:

7701	Відрахування в резерв під заборгованість інших банків
7702	Відрахування в резерв під заборгованість за наданими кредитами клієнтам

Комерційні банки створюють резерви для відшкодування можливих втрат за основним боргом (без процентів і комісій) за всіма видами наданих кредитів у національній та іноземній валютах за винятком бюджетних кредитів, а також кредитів між установами в системі одного комерційного банку.

Загальний резерв нараховується на стандартні кредити, а спеціальний - на кредити під контролем, субстандартні, сумнівні, безнадійні.

Обсяг резервів визначається відповідно до загальної кредитної заборгованості за кожною групою кредитів, класифікованих за ступенем ризику з урахуванням коефіцієнтів ризику та щоквартально уточнюється.

Для нарахування резервів комерційний банк проводить оцінку кредитної заборгованості. До уваги береться:

- фінансовий стан позичальника;
- платіжна дисципліна при погашенні основної суми боргу та процентів за кредитом.

Для оцінки фінансового стану позичальника проводиться аналіз діяльності за напрямками, що рекомендовані Положеннями, та вивчаються резерви щодо його поліпшення. На підставі здобутих результатів **позичальників поділяють на такі класи:**

- «А» - фінансова діяльність здійснюється на рівні, що забезпечує високу дохідність, прибутковість операцій, більш того, наявні резерви щодо підтримки фінансового стану на цьому рівні досить великі, а отже, імовірність непогашення позики зводиться до мінімуму.
- «Б» - фінансова діяльність призводить до добрих результатів, проте резерви щодо утримання її на відповідно високому рівні вже вичерпані.
- «В» - фінансова діяльність визначається як задовільна, хоча простежується чітка тенденція до погіршення.
- «Г» - фінансова діяльність досить нерівномірна щодо результатів, за короткі періоди часу прибутки змінюються на збитки.
- «Д» - за результатами діяльності чітко простежуються збитки; вочевидь, що ні основна сума боргу за кредитом, ні проценти сплачені не будуть.

Платіжна дисципліна позичальників може бути доброю, слабкою та недостатньою.

- Доброю вона визнається за таких умов: заборгованість за кредитом та проценти сплачуються своєчасно або в разі однієї пролонгації - терміном, що не перевищує 90 днів.
- Слабкою - за умови, що прострочка заборгованості за кредитом та процентів за ним становлять не більш як 90 днів, допускається також пролонгація кредиту терміном понад 90 днів за умови, що проценти сплачуються своєчасно.
- Недостатньою - у разі прострочення платежу за кредитом та за процентами понад 90 днів або щодо пролонгованої позики понад 90 днів, але за несплати процентів.

При визначенні обсягу резерву сума заборгованості за кожним позичальником зменшується на вартість:

- гарантій (Кабінету Міністрів України, банків, зареєстрованих як юридичні особи у країнах, віднесених до категорії А;
- застави (грошових вкладів і депозитів позичальника, які розміщені в банку, що надає кредит).

Вартість майна та майнових прав позичальника, оформлених під заставу, визначається комерційним банком за реальною (ринковою) вартістю з урахуванням складності реалізації цього майна у разі невиконання позичальником своїх зобов'язань за кредитом. Застава оформляється договором застави відповідно до Закону України «Про заставу».

За кредитами, класифікованими як «безнадійні», банк формує резерв у наступному кварталі після віднесення кредиту до цієї категорії, незалежно від наявної застави. Ураховуючи зміни кон'юнктури ринку, необхідно щоквартально, а також щоразу після пролонгації кредитного договору, переглядати вартість заставленого майна. Якщо ця процедура банком не виконується, то резерв формується на всю суму основного боргу за кредитами, без урахування вартості застави. Класифікація кредитів за ступенем ризику та віднесення їх до відповідної груп при розрахунку резерву за врахованими векселями, факторингом до уваги бере лише один критерій, а саме - погашення позичальником заборгованості.

- **Стандартною** визначається заборгованість, за якою термін погашення (або повернення) передбачений угодою, ще не настав.
- **Сумнівною** - заборгованістю за опротестованими векселями з терміном прострочення не більш як 30 днів; за факторинговими операціями — не більш як 90 днів після настання терміну, передбаченого угодою.
- **Безнадійною** - заборгованість за опротестованими векселями з терміном прострочки понад 30 днів, заборгованість за факторинговими операціями, за якими клієнт не виконав своїх зобов'язань впродовж 90 днів після настання терміну платежу за угодою.

Резерв формується у валюті, в якій враховується заборгованість у повному обсязі відповідно до сум фактичної кредитної заборгованості за групами ризику та встановленого рівня (%) резерву. Резерв як під стандартну, так і під нестандартну заборгованість формується щоквартально.

Резерв формується головним банком та його філіями. Резерв під стандартну заборгованість за кредитами обліковується на балансі головного банку, а резерв під нестандартну заборгованість - на балансі установ банку, які зареєстровані як платники податку.

Резерви поділяються на такі групи:

- *спеціальні резерви*, які створюються для відшкодування можливих збитків за кредитами, дебіторською заборгованістю банків та іншими активами;
- *загальні резерви* - створюються для відшкодування можливих непередбачених ризиків.

Спеціальні резерви обліковуються на контрактивних рахунках:

- групи 159: балансові рахунки - № 1590 «Резерви під нестандартну заборгованість інших банків»; № 1591 «Резерви під стандартну заборгованість інших банків».

- групи 240: балансові рахунки - № 2400 «Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам; № 2401 «Резерви під стандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам.

У фінансовому обліку відрахування до резерву в повному обсязі визнається витратною статтею. Відрахування до резервів супроводжується відповідними бухгалтерськими проведеннями:

Дебет	7701	«Відрахування під заборгованість інших банків»
Кредит	1590	«Резерви під нестандартну заборгованість інших банків»
Кредит	1591	«Резерви під стандартну заборгованість інших банків»
Дебет	7702	«Відрахування в резерв під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»
Кредит	2400	«Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам»
Кредит	2401	«Резерви під стандартну заборгованість за кредитами, які надані клієнтам»

Розрахункову суму резервів зменшують кредитуванням відповідних рахунків групи 770 «Відрахування в резерв». Та в обліку виконується проведення:

Д-т Рахунок (контрактивний) сформованого резерву

К-т Рахунки 770 групи «Відрахування в резерви».

У разі формування резервів в іноземній валюті бухгалтерські проведення виконуються з урахуванням офіційного курсу на день операції. Резерви формуються за кожною валютою окремо. Переоцінка резервів в іноземній валюті від зміни курсів відноситься на балансовий рахунок № 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

Списати **безнадійні активи** можна так:

- методом створення резервів - за дебетом контрактивних рахунків сформованих резервів;
- методом прямого списання - за дебетом групи рахунків 771 «Списання безнадійних активів».

Згідно з цими методами відображається в обліку повернення раніше списаних сум безнадійної заборгованості:

- за кредитом рахунків 770 «Відрахування в резерви»;
- за кредитом групи рахунків 771 «Списання безнадійних активів» (за умови, що повернення відбувається протягом звітного року) або за кредитом групи рахунків 671 «Повернення списаних активів (за умови, що повернення здійснюється в наступному (після звітного) році).

- При списанні безнадійної заборгованості за рахунок резервів виконуються проведення:

Д-т Відповідний контрактивний рахунок сформованого резерву;

К-т Відповідний рахунок сумнівної заборгованості.

Списана безнадійна заборгованість за рахунок спеціальних резервів обліковується за групою позабалансових рахунків 961 «Борги, списані у збиток». При цьому здійснюються проведення:

Д-т 9610 Борги банків, які списані у збиток, 9611 Борги клієнтів, які списані у збиток.

К-т 9910 Контррахунки для рахунків розділів 96-98.

- Повернення раніше списаної суми безнадійної заборгованості:

Д-т Коррахунок, рахунок клієнта;

К-т 770 Відрахування до резервів.

Одночасно здійснюється проведення за кредитом групи позабалансових рахунків 961 «Борги, списані у збиток». Після закінчення строку позовної давності, якщо списаний актив не було повернено, виконується аналогічне проведення.

У разі застосування методу прямого списання збитки, що фактично виникли за активами, за якими не було попередньо сформованих резервів, списуються безпосередньо на рахунок витрат такими бухгалтерськими проведеннями:

Д-т відповідні рахунки групи 771 Списання безнадійних активів

К-т рахунки Сумнівної заборгованості.

Списана безнадійна заборгованість враховується за групою позабалансових рахунків 961 «Борги, списані у збиток». При цьому здійснюються проведення:

Д-т відповідні рахунки групи 961 Борги, списані у збиток

К-т 9910 Контррахунки для рахунків розділів 96-98.

Повернення раніше списаної суми безнадійної заборгованості:

Д-т Коррахунок, рахунок клієнта

К-т відповідні рахунки групи 771 Списання безнадійних активів (якщо повернення здійснюється протягом поточного року)
або

К-т відповідні рахунки групи 671 Повернення списаних активів (якщо повернення здійснюється у наступному році).

Одночасно здійснюється проведення за кредитом групи позабалансових рахунків 961 «Борги, списані у збиток».

Після закінчення строку позовної давності, якщо списаний актив не було повернено, здійснюється аналогічне проведення.

Безнадійна кредитна заборгованість відшкодовується комерційним банком за рахунок резерву під нестандартну заборгованість за умови виконання вимог статті 12 Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств».

Безнадійна заборгованість позичальника, визнаного банкрутом у встановленому законодавством порядку, списується за рахунок резерву під нестандартну заборгованість комерційного банку після прийняття Арбітражним судом рішення про визнання позичальника банкрутом.

Якщо комерційний банк надає кредит позичальнику, проти якого порушено справу про банкрутство до часу укладення кредитної угоди, а інформація про порушення цієї справи була оприлюднена (за винятком випадків надання кредитів у межах процедури санації позичальника під

заставу корпоративних прав), безнадійна заборгованість за кредитом погашається за рахунок резерву під стандартну заборгованість комерційного банку.

Списання безнадійної кредитної заборгованості за рахунок резерву під нестандартну заборгованість здійснюється за рішенням правління комерційного банку за умови виконання вимог чинного законодавства України.

Комерційні банки зобов'язані продовжувати роботу з клієнтами щодо повернення ними боргу, списаного за рахунок резервів, протягом строку позовної давності. Якщо протягом цього строку комерційному банку не вдалося погасити безнадійну кредитну заборгованість, то вона вважається повністю безнадійною і списується з позабалансу.

Спеціальні резерви забезпечують банкам певну стабільність фінансової діяльності і дозволяють уникати різких коливань поточного прибутку, пов'язаних зі списанням кредитних збитків.

4.Облік операцій з нарахування та сплати процентних доходів (витрат) за кредитними операціями

Овердрафт - короткостроковий кредит, який надається клієнту понад його залишок на поточному рахунку в банку в межах заздалегідь обумовленої суми дебетуванням його рахунку. При виконанні цієї операції за рахунком клієнта (контрагента) банку утворюється дебетове сальдо. Інакше кажучи, овердрафт являє собою **кредитну лінію** (можливість негайного отримання кредиту), погоджену банком, якою контрагент може скористатися, використовуючи свій поточний рахунок.

Як правило, поточний рахунок клієнта, як і кореспондентський рахунок банку, має **кредитовий залишок**. Перевищення цього залишку при проведенні розрахункових операцій як банком, так і контрагентом можливе під час підписання відповідної угоди при відкритті кореспондентського рахунку банку або поточного рахунку клієнта. У такий спосіб документально оформлюється можлива ситуація, що має назву **основний (твердий) овердрафт**, оскільки ядром (основою) його є постійна сума перевищення залишку за рахунком. В угоді зазначається ліміт овердрафту, умови його використання та проценти як плата за такий спосіб кредитування. Сума процентів за овердрафтом підраховується, виходячи з неоплаченого денного залишку за рахунком та затвердженої ставки процентів що, як правило, перевищує процентну ставку, застосовувану в банку за кредитними ресурсами. **За способом** надання овердрафт підлягає сплаті за запитанням. Умови використання овердрафту та ліміти дебетового залишку за рахунком мають регулярно переглядатися.

Наприкінці операційного дня за фактом овердрафту сума дебетового залишку переноситься на відповідні рахунки:

№ 1520 Овердрафт за кореспондентськими рахунками інших банків

№ 1620 Овердрафт за кореспондентськими рахунками, які відкриті в інших банках.

№ 2000 Рахунки суб'єктів господарської діяльності за овердрафтом

№ 2200 Рахунки за овердрафтом фізичних осіб.

Отже, в банку виконується таке бухгалтерське проведення:

Д-т Рахунки за овердрафтом

К-т Кореспондентський рахунок банку або поточний рахунок контрагента.

Зрозуміло, що наприкінці наступного дня за рахунками (банку - кореспондентського; контрагента - поточного) ситуація може змінитися за результатами проведення розрахункових операцій.

У разі поповнення коштів на рахунок, що приведе до кредитового сальдо, відповідна сума спрямовується на погашення овердрафту, що в обліку супроводжується проведенням:

Д-т Кореспондентський рахунок банку (поточний рахунок контрагента)

К-т Рахунки за овердрафтом.

Сума за рахунками овердрафту, що залишилася непокритою в разі нестачі коштів, переноситься на наступний день.

Якщо дебетовий залишок за коррахунком (поточним рахунком) збільшиться, то на відповідну суму збільшуються проведення за рахунками овердрафту:

Д-т Рахунки овердрафту

К-т Коррахунок банку (поточний рахунок контрагента).

Проценти за овердрафтом нараховуються щоденно або щомісячно відповідно до облікової політики, прийнятої у банку. Для розрахунку процентів при помісячному їх нарахуванні може застосовуватись метод процентного числа або звичайний метод. Сплачуються проценти з поточного рахунку контрагента (коррахунку банку) у терміни, що передбачені угодою.

У разі прострочення терміну сплати процентів нарахована сума переноситься на відповідний рахунок за овердрафтом:

Д-т Рахунки за овердрафтом

К-т Нараховані доходи за овердрафтом (1528, 2008, 2208).

Економічна суть **операції репо** полягає в тому, що це є кредитна операція, здійснювана під заставу цінних паперів. Оскільки купівлі (продажу) цінних паперів не проводиться, операція репо обліковується як наданий (отриманий) кредит, а не як актив у вигляді цінних паперів.

За операцією репо фінансові ризики та вигоди від володіння цінними паперами залишаються у продавця, а отже, не переходять до банку, що дістає цінні папери з умовою їх зворотного продажу. Це означає, що наприклад, при падінні вартості цінних паперів збитки несе продавець, а не банк, що їх купив, так само як проценти або дивіденди за цими паперами отримує також продавець.

При здійсненні операції репо банк-покупець отримує винагороду у вигляді обумовленого процента або різниці від продажу цінних паперів за ціною вищою ніж ціна купівлі. Розрізняють **два типи операцій репо**: операція прямого репо - продаж цінних паперів банку з умовою їх викупу в покупця; операція зворотного репо - купівля комерційним банком цінних паперів з умовою їх подальшого продажу продавцеві.

За термінами здійснення операції репо поділяються на безстрокові (до запитання), строкові та овернайт.

Цінні папери, які придбані за операціями зворотного репо, обліковуються на дату здійснення платежу в сумі фактично наданих коштів за відповідними рахунками балансу:

№ 1311 (пасивний) Кошти, які отримані від НБУ за операціями репо.

№ 1522 (активний) Кошти, які надані іншим банкам за операціями репо.

№ 1622 (пасивний) Кошти, які отримані від інших банків за операціями репо.

№ 2010 (активний) Кошти, які надані суб'єктам господарської діяльності за операціями репо.

№ 2611 (пасивний) Кошти, отримані від суб'єктів господарської діяльності за операціями репо.

Балансові рахунки, за якими обліковуються кошти, отримані банком за операціями репо є пасивними, а отже, за кредитом цих рахунків проводяться кошти, що отримані банком, в обмін на цінні папери, які є предметом операції репо.

Відповідно, за дебетом активних рахунків обліковуються суми коштів, які надані в обмін на цінні папери, що є предметом операції репо.

При підписанні угоди до дати розрахунку зобов'язання за операціями зворотного репо обліковуються на позабалансових рахунках:

№ 9100 (активний) Зобов'язання з кредитування, які надані банкам;

№ 9110 (пасивний) Зобов'язання з кредитування, які отримані від банків.

№ 9129 (активний) Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам.

У кореспонденції з контррахунком:

№ 9900 Контррахунок для рахунків розділів 90-95 класу 9 Плану рахунків.

Сучасні тенденції в економіці України не виключають можливого зниження ринкової вартості цінних паперів, які передаються за операцією **зворотного репо**. За таких обставин банк може:

- вимагати від продавця надати у забезпечення додаткову кількість цінних паперів; це дозволить компенсувати різницю між вартістю цінних паперів, що початково були передані за операцією зворотного репо та їх ринковою вартістю;

- підвищити процентну ставку за користування кредитом, наданого за операцією репо;
- зменшити початкову суму кредиту поверненням різниці, що виникла внаслідок зниження вартості цінних паперів;
- завершити операцію зворотного репо з проведенням повного розрахунку за нею.

Процентна плата за проведення операції зворотного репо визначається з огляду на процентну ставку (що встановлена при укладенні угоди) за фактично надані кошти.

Факторинг - кредитна операція, за якою банк купує у клієнта право на стягнення його дебіторської заборгованості. Ідеться про придбання платіжних документів за продану продукцію або надані послуги (за фактом, що вже відбувся або буде проведеним) за узгодженою ціною.

У факторинговій операції здебільшого беруть участь три сторони:

- дебітор - покупець товарів чи послуг клієнта;
- клієнт, котрий продає банку свою дебіторську заборгованість;
- банк, який купує дебіторську заборгованість клієнта і надає додаткові послуги за цією факторинговою операцією.

Факторинг оформляється спеціальною угодою між банком та клієнтом. Розрізняють конвенційний та конфіденційний факторинг.

Конвенційний факторинг характерний тим, що дебітор повідомляється про придбання банком його фінансових зобов'язань. Відповідні платежі дебітор спрямовує безпосередньо до банку.

За *конфіденційного факторингу* дебітору не повідомляється про придбання банком його зобов'язань. Тому відповідні платежі дебітор звичайно спрямовує безпосередньо на поточний рахунок клієнта. При цьому клієнт здійснює розрахунки з банком самостійно.

Факторингова угода може укладатися з умовою попередньої оплати або оплати дебіторської заборгованості на визначену дату.

1. При оплаті дебіторської заборгованості на визначену дату банк сплачує клієнту всю суму, зазначену у факторинговій угоді, на дату розрахунків. Дата розрахунків - це дата оплати дебіторської заборгованості дебітором, до якої додається узгоджена з клієнтом кількість додаткових днів.

2. Факторингова угода з умовою попередньої оплати подібна до угоди про оплату на визначену дату, з тієї різницею, що банк попередньо (до дати розрахунків) сплачує клієнту аванс щодо купленої дебіторської заборгованості.

Внаслідок ризиковості факторингових операцій у банку завжди існує ймовірність зазнати збитків. Тому банк має створювати за даними операціями відповідні резерви.

Субординований кредит — це кредит, котрий передбачає, що в разі ліквідації позичальника сплата цього кредиту відбуватиметься після того, як будуть задоволені вимоги всіх інших кредиторів, але до задоволення вимог акціонерів.

Субординований кредит, якщо він не оформлений у вигляді боргових цінних паперів, обліковується як звичайний довгостроковий інвестиційний кредит, але він має певні особливості. Виплата процентів за таким кредитом може бути призупинена (якщо це зазначено у угоді) у разі:

- введення режиму санації позичальника;
- відсутності позитивного фінансового результату в позичальника за відповідний період;
- з ініціативи позичальника.

Такі кредити, як правило, є довгостроковими або не мають визначеного строку (безстрокові). У разі безстрокового кредиту в угоді зазначається, що погашення може здійснюватися лише з ініціативи позичальника.

Процентна ставка за субординованими кредитами може бути фіксованою або плаваючою (у тому числі змішана, частина якої залежить від прибутку, а інша частина — фіксована).

Операції банків з векселями можна поділити на операції, які пов'язані з випуском векселів, та операції, які пов'язані з обігом векселів. Облік операцій, які пов'язані з випуском векселів, регулюється Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами установ комерційних банків України. До активних операцій банків, які пов'язані з обігом векселів, належать операції з дисконту векселів, форфейтингові операції та операції з надання ломбардних кредитів під заставу векселів.

До позабалансових кредитних операцій, які здійснюються банком, належать операції з надання акцептів, авалювання та індосаменту векселів.

Дисконтна операція банку з векселями є кредитною операцією, за якою банк купує у векселедержателя вексель до настання терміну платежу за ним. Передача векселя векселедержателем в повну власність банку здійснюється шляхом передавального напису — індосаменту на його ім'я. Кошти, що сплачуються при цьому банком, є кредитом векселедержателю.